

Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Конституційне право; муніципальне право. Філософія права

УДК 42.726:053.2

А.Й. Француз

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

І.В. Саламахіна

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

Захист прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. Теоретико-правові аспекти даної проблематики

У статті розглянуто порушення прав дитини в умовах збройного конфлікту, визначено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства з метою закріплення прав дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту.

Ключові слова: захист прав дітей, збройний конфлікт, порушення прав дітей, теоретико-правові аспекти.

А.И. Француз

*Герой Украины, Заслуженный юрист Украины,
доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой государственно-правовых дисциплин,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»*

И.В. Саламахина

*соискатель высшего образования степени «магистр»,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»*

Защита прав детей в условиях вооруженного конфликта в Украине. Теоретико-правовые аспекты данной проблематики

В статье рассмотрены нарушения прав ребенка в условиях вооруженного конфликта, определены предложения по совершенствованию действующего законодательства в целях закрещения прав детей, пострадавших в результате вооруженного конфликта.

Ключевые слова: защита прав детей, вооруженный конфликт, нарушения прав детей, теоретико-правовые аспекты.

*A. Frantsus
Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines,
«KROK» University*

*I. Salamakhina
Graduate Student,
«KROK» University*

Protection of children's rights in the context of armed conflict in Ukraine. Theoretical and legal aspects of this problem

The article considers violations of children's rights in the context of armed conflict, consists the proposals of improving the current legislation with a view to consolidating the rights of children affected by the armed conflict.

Key words: protection of children's rights, armed conflict, violations of children's rights, theoretical and legal aspects.

Постановка проблеми

Стаття 52 Конституції України говорить про те, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [1, ст.52].

Але події, що сталися на початку 2014 року в Києві, Криму і на Донбасі, привернули увагу всього світу до України. Проблема захисту дитинства особливо посилюється в умовах кризових ситуацій, зокрема під час збройного конфлікту. Особливо це стосується дітей, які постраждали під час військових дій на сході. Тому ця стаття присвячена комплексному аналізу стану дотримання прав дітей в умовах збройного конфлікту на сході України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Увагу науковців усе більше привертає проблема захисту дітей під час збройного конфлікту в Україні, захист їх юридичних і моральних прав. Дану проблематику досліджували: Т. Л. Сироїд, Л. С. Волинець, О. О. Кочеміровська, Н. В. Лінник та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Унаслідок збройного конфлікту на сході України норми чинного законодавства, які покликані забезпечити дотримання прав людини в існуючих умовах, виявилися не здатними врегулювати «людські стандарти» у взаємовідносинах між державою та людиною.

Використання дітей під час збройного конфлікту сьогодні досить гостро стоїть перед світовою спільнотою. Щоб урегулювати цю проблему, необхідно прийняти комплексний документ, який би повноцінно вмщував усі аспекти стосовно використання дітей у воєнних діях.

Дійсно, з одного боку, слід погодитися з думкою про те, що конфлікт на сході України різко погіршив стан у всіх сферах охорони дитинства, де Україна досягла значних успіхів, та загострив ті проблеми, які ще не були вирішені (поширення соціально небезпечних та інфекційних хвороб, скорочення програм імунізації, загострення жорстокості й насильства щодо дітей та у дитячому середовищі, погіршення доступу до послуг освіти, охорони здоров'я

й соціальної сфери, а найгірше – залучення дітей до бойових дій) [9].

А з іншого боку, хоч існує широкий комплекс законодавчих актів, що регулюють різні аспекти прав дітей, є небагато правових норм, що встановлюють особливості правового регулювання прав дітей в умовах збройного конфлікту.

На сьогодні в Україні не існує комплексного закону, який захищав би і повністю відображав права дитини. Україна зовсім не була до цього готовою законодавчо, і це створило багато проблем та колізій.

Формулювання цілей статті

Потреба дослідження даної проблеми має дуже вагомий характер. Вона зумовлюється як теоретичними, так і практичними причинами. Теоретичне значення полягає у дослідженні основних категорій та положень правового статусу постраждалих дітей, закріпленого у законодавстві як України, так й інших держав, а практичний інтерес зумовлений потребами вдосконалення діяльності відповідних правоохоронних і державних органів та структур, що мають забезпечувати права і потреби постраждалих дітей. Мета дослідження полягає у тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства та юридичної літератури з'ясувати основні проблеми правового регулювання і фактичної реалізації соціального й юридичного захисту дітей, постраждалих під час збройного конфлікту, та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу

Теоретико-правові аспекти захисту прав дітей, постраждалих під час збройного конфлікту на сході України, є однією з найважливіших проблем сьогодення, що досліджуються сучасною юридичною наукою. У процесі становлення міжнародного права, прав людини і стандартів захисту прав дитини в рамках Організації Об'єднаних Націй розвивається і міжнародне регіональне законодавство у галузі захисту прав дітей [16, с.41-45]. Як зазначає Т. Л. Сироїд, найвагоміших результатів у цій галузі було досягнуто в Європі:

з одного боку, юридичний контекст забезпечується під егідою Ради Європи, з іншого – політичний контекст – Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ). Дослідниця наголошує, що його сутність полягає не тільки в розробці, оновленні правової основи, але й створенні міжнародним співтовариством додаткових контрольних органів, розширенні кола їх повноважень та вдосконаленні напрямків [14, 13]. Це стосується найбільш незахищеної категорії соціальних суб'єктів – дітей, які потребують особливої уваги й турботи з боку суспільства в процесі реалізації їх прав і свобод. Ці напрацювання мають бути складовою при формуванні загальної теорії держави та права. У зв'язку з цим питання статусу постраждалих дітей під час збройного конфлікту набувають актуальності у сфері правових досліджень, а також гостро постають у процесі діяльності багатьох державних та недержавних установ [15].

Практико-прикладний і науково-теоретичний аналіз методів та шляхів забезпечення свобод і прав постраждалих дітей під час збройного конфлікту відповідними інституціями громадянського суспільства та органами держави, принципів їх діяльності на сьогодні в юридичній літературі представлений не в достатньому обсязі.

Найкращим способом захистити права та інтереси дітей є повне припинення військових дій на сході України. Необхідно для реалізації Конвенції ООН про права дитини та Факультативних протоколів у законодавчій сфері:

- задля покращення судового захисту дітей у збройних конфліктах визначити Факультативний протокол нормою прямої дії у межах національної правової системи та розглянути можливість його повної імплементації до українського законодавства;

- з метою забезпечення невідворотності покарання та у відповідності до принципів гуманітарного права посилити відповідальність за військові злочини проти дітей;

- уможливити створення та застосування екстратериторіальної юрисдикції щодо

військових злочинів навколо втягнення і рекрутування дітей у воєнні дії [11];

- внести зміни до ст. 124 Конституції України з метою ратифікації Римського статуту міжнародного кримінального суду [1, ст.124];

- передбачити чітку і недвозначну заборону вербування та залучення дітей до військових конфліктів шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України. Необхідно чітко визначити склад таких злочинів, як «вербування дитини під час збройного конфлікту», «використання дитини під час збройних конфліктів» і встановити кримінальне покарання для тих, хто їх вчинює (у т.ч. батьків дитини, осіб, що їх замінюють або законних представників);

- внести зміни до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», зокрема ввести поняття «дитина, що перебуває в зоні збройного конфлікту» та «дитина, залучена до збройного конфлікту» до категорій «дитина, яка потребує тимчасового захисту», «дитина, яка потребує додаткового захисту» і «дитина, розлучена з сім'єю». Визначити стандарти й нормативи їх соціального захисту, а також перелік органів державної влади, відповідальних за забезпечення прав та найкращих інтересів зазначених категорій дітей [2, ст.1];

- внести категорії «дитина – внутрішньо переміщена особа», «дитина, розлучена з сім'єю, яка є громадянином України й яка або законний представник якої звернулася (звернувся) до компетентних органів України із заявою про визнання її внутрішньо переміщеною особою або особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту» до Порядку проведення обстеження для встановлення віку дитини, що залишилася без піклування батьків та потребує соціального захисту;

- не залучати дітей до військових формувань, програм, заходів, пов'язаних з оволодінням навичками оперувати бойовою зброєю, несенням військової служби. Внести відповідні зміни в Закони України «Про охорону дитинства», «Про військовий обов'язок і військовоу службу», «Про

оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Посилаючись на Конвенцію про права дитини, яка була ратифікована Постановою Верховною Радою України № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року, «...дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку...» [7]. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини стосовно участі дітей у військових діях та збройних конфліктах передбачає, що держави-учасниці зобов'язуються вжити «всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб військовослужбовці їхніх збройних сил, які не досягли 18-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях» [12].

На сьогоднішній день Урядом України були зроблені кроки для вдосконалення законодавства у відповідності до положень Факультативного протоколу. Так, ст. 30 Закону України «Про охорону дитинства» прямо вказує на заборону в Україні участі дітей у воєнних діях, збройних конфліктах, створення дитячих воєнізованих організацій та формувань, пропаганди серед дітей війни і насильства [2, ст.30].

У січні 2016 року Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про внесення змін до деяких законів України, що стосуються посилення захисту дітей та підтримки сімей з дітьми», в якому було визначено поняття «дітей, які постраждали від воєнних дій» і виділено дію – залучення дітей до воєнних дій [3].

Слід звернути вашу увагу на те, що Кабінет Міністрів оприлюднив постанову №301, яку затвердив ще 11 квітня 2018 року, і відповідно до якої внесені зміни до порядку надання спеціального статусу дітям, а саме «дитини, яка постраждала внаслідок військових дій та збройного конфлікту» [4].

Висновки

Насильство, жертвами або свідками якого стали діти, може спонукати цілі покоління до того, щоб вирішувати спори насильницькими методами. Постраждали в результаті війни діти завжди повинні бути

об'єктом першочергової уваги в рамках зусиль, спрямованих на запобігання, виникнення або рецидиву конфлікту, в тому числі в рамках механізмів, покликаних забезпечити юридичний і соціальний захист постраждалих під час збройного конфлікту дітей.

В умовах збройного конфлікту почала формуватися певна судова практика у справах щодо захисту прав дітей з урахуванням особливих умов, у яких опинилися діти у зв'язку з проведенням військових дій.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами згідно з Законом України № 2222-ІУ від 8 червня 2004 року) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про охорону дитинства» 26 квітня 2001 року № 2402-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
3. Закон України №1774-VIII «Про внесення змін до деяких законів України, що стосуються посилення захисту дітей та підтримки сімей з дітьми». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T161774.html
4. Постанова Кабінету Міністрів «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. №866 і від 5 квітня 2017 №268» від 11 квітня 2018 року №301. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180301.htm
5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_135
6. Заключні спостереження щодо доповідей, поданих державами-учасницями відповідно до Статті 8 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (CRC/C/OPAC/UKR/1) та письмових відповідей на перелік його запитань (CRC/C/OPAC/UKR/Q/1/Add.1), 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/UN_CRC_ConcludingObservations_Ukr.pdf
7. Конвенція про права дитини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021
8. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_927
9. Кочемировська О. О. Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах : Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/1660/
10. Лутковська В. Звернення до Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка / В. Лутковська // Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4056:2014-10-03-06-39-09&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75
11. Руководство ЕС по проблеме детей в вооруженных конфликтах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.refworld.org.ru/topic,51dc06c14,51dc104d1aa,5512c43f6,0,,HANDB_OOK,.html
12. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/gu/995_795
13. Сироїд Т. Л. Міжнародно-правові аспекти захисту соціально-економічних прав дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/34111/%D2>
14. Сироїд Т. Л. Правова основа та механізми захисту прав людини на міжнародному регіональному рівні / Т. Л. Сироїд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/28980/%D2>
15. Волинець Л. С. Війна – це найбрутальніше порушення прав дитини / Л. С. Волинець // День. Київ.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua>.
16. Лінник Н. В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2 (18). – С. 41–45. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.univer.km.ua.